

Nasilje nad osobama s intelektualnim teškoćama

Ana Marija Josipović
Elizabeta Najman Hižman
Zdravka Leutar

UDK: 159.973:364.265
Preliminarno priopćenje
Primljeno: 16. studenoga 2008.
Prihvaćeno: 28. studenoga 2008.

e-mail: zleutar@pravo.hr

U ovom radu se istražuje nasilje nad osobama s intelektualnim teškoćama. Budući da je ova problematika u domaćoj literaturi gotovo nepoznata, uvodni dio donosi strana istraživanja vezana uz različite oblike nasilja nad osobama s intelektualnim teškoćama i zakonske odrednice nasilja nad osobama s invaliditetom. Cilj ovog rada bio je ispitati koliko su osobe s intelektualnim teškoćama žrtve nasilja, koje vrste nasilja najčešće doživljavaju i tko su najčešći počinitelji nasilja. Ispitivanje je provedeno na prigodnom uzorku od 59 ispitanika u Zagrebu i Međimurju, metodom polustrukturiranog upitnika izrađenog za ovo istraživanje.

Rezultati su pokazali da je najčešće prisutno psihičko, a zatim fizičko nasilje nad osobama s intelektualnim teškoćama, dok nije bilo žrtava seksualnog nasilja. Najčešći počinitelji su prijatelji i roditelji. Jedna trećina ispitanika nikad nije pričala o nasilju. Ispitanici se statistički značajno razlikuju s obzirom na neka obilježja kao što je dob i stupanj intelektualne teškoće.

Ovo istraživanje je na tragu postojećih istraživanja nasilja nad osobama s intelektualnim teškoćama uz ograničenja vezana uz prigodni uzorak i upućuje na sustavnije bavljenje tom problematikom.

Ključne riječi: osobe s intelektualnim teškoćama, vrste nasilja, počinitelji nasilja.

Uvod

Danas se na svakom koraku susrećemo s nekim oblikom nasilja: u školi je sve češći *bullying*; na radnom mjestu *mobbing*, sve je prisutniji *cyberbullying*, nasilje često vlada u kafićima, na ulicama. Najviše ga ima u medijima od kojih se posebno ističe televizija. Televizija je prva na ljestvici prikazivanja nasilja. Filmovi o vrijeđanju, mlaćenju, zlostavljanju, silovanju i drugim oblicima nasilja, prikazivani bez ikakva društveno

prihvatljivog razloga, na televiziji se mogu vidjeti svakodnevno, i po nekoliko puta. Djeca gledajući to »odrastaju« u ozračju nasilja. Zato u određenim situacijama i oni tako postupaju jer je to naučeno ponašanje. Počinju brkati stvarnost s nestvarnošću i maštom redatelja, te oponašajući kršiti društvene norme i vrednote. Najgore od svega jest što krše tuđe pravo na dostojan život, a da ponekad toga i nisu svjesni. Prema Baftiri,¹ njemački autori su izračunali da mlada osoba do svoje 18 godine gleda televiziju gotovo 20 tisuća sati, a da na nastavi provede samo 15 tisuća sati.² Winkel dodaje kako tijekom tog vremena »doživi 40 tisuća ubojstava, silovanja i smrti, pucnjave pljačkaških napada i sličnih agresivnih postupaka. Doživi?!«

Brojni znanstvenici su istraživali nasilje, te su zato i iznijeli mnoge definicije. Među njima se mogu uočiti jednaki elementi, ali ima i različitih koji naravno variraju zbog drugačije percepcije.

Značajnija istraživanja povezanosti invaliditeta i povećanog rizika od nasilja počela su tek poslije 1960-tih godina kada su provedene studije pronašle usku vezu između količine izloženosti prizorima nasilja i raznih oblika nasilja koja doživljavaju djeca s teškoćama u razvoju i djeca s intelektualnim teškoćama.³

Svjetska zdravstvena organizacija definira nasilje kao »namjerno korištenje fizičke sile ili nasilja protiv sebe, druge osobe ili protiv društva koje rezultira ili ima velike šanse da rezultira nanošenjem povreda, psihičke štete, suzbijanjem razvoja ili smrću«.⁴

Službena definicija je ona koja je u zakonu. U Hrvatskoj je nasilje tako prvi put spomenuto 1998. godine u *Obiteljskom zakonu*. Godine 2003. donesen je i *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*, čiji članak 4. kaže da je nasilje »svaka primjena fizičke sile ili psihičke prisile na integritet osobe, svako drugo postupanje jednog člana obitelji koje može prouzročiti ili izazvati opasnost da će prouzročiti fizičku i psihičku bol, prouzročenje osjećaja straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva, fizički napad bez obzira na to da li je nastupila tjelesna ozljeda ili ne, verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima i drugi načini pogrđnog uznemiravanja, spolno uznemiravanje, uhođenje, kao i svi drugi načini uznemiravanja, protupravna izolacija ili ograničavanje slo-

---

1 Usp. BAFTIRI, Đ., 1999., Zlostavljanje i zanemarivanje djece, *Naš prijatelj*, XXVI, 3/4, str. 26.

2 Usp. isto.

3 Usp. PETERSILIA, J. R., 2001., Crime Victims With Developmental Disabilities: A Review Essay, *Criminal Justice and Behavior*, 28, str. 655-694, ovdje str. 659.

4 World report on violence and health: summary.

bode kretanja ili komuniciranja s trećim osobama i oštećenje ili uništenje imovine ili pokušaj da se to učini.«⁵

Prema nekima, nasiljem se smatra upotreba fizičke ili psihičke sile prema drugoj osobi koje rezultira povredom nekih zaštićenih vrijednosti te osobe i zajednice u cjelini. Prema drugom, nešto širem shvaćanju, nasilje je svaki utjecaj na drugu osobu kojim se kod te osobe izaziva osjećaj straha, nesigurnosti i zavisnosti.⁶

Može se razlikovati tri glavna oblika:

1. Fizičko nasilje – odnosi se na fizički napad pri kojem se osobi nanosi bol i tjelesne ozljede, pri čemu su kod djece najčešće koštane ozljede, lomovi, hematomi, modrice, opekotine ili tragovi ugriza.
2. Psihičko nasilje – je upotreba psihičke sile kako bi se osobu zastrašilo, vrijeđalo, ponižavalo, prijetilo joj se, nanosili šokovi... U velikom broju slučajeva psihičko nasilje ostavlja puno teže posljedice na djetetovu ličnost, nego fizičko nasilje. U djeteta ostaju rane koje ne zacjeljuju. Često se javljaju bolesti kao što su: mucanje, mokrenje u krevet, teške neuroze, a nije rijetkost da i dijete postane delinkventno pa bježi od kuće, postaje vulgarno, nasilno te iskazuje druge poremećaje u ponašanju.
3. Spolna zlouporaba djece – je napad na slobodu odlučivanja u području spolnosti druge osobe. Danas su djeca sve više žrtve ovog oblika nasilja. Sve su češća silovanja, pedofilija, dječja pornografija...Ovaj posljednji oblik se je jako proširio zadnjih godina zbog dostupnosti interneta na kojem se mogu »skidati« takvi sadržaji, a da se pritom ne uđe u trag i ne sazna ništa o identitetu osoba koje to rade.⁷

Derenčinović (2004.) spominje nekoliko pojavnih oblika nasilja:

- Aktualno nasilje – je neposredna primjena apsolutne ili psihičke sile te neposredne prijetnje drugoj osobi
- Potencijalno nasilje – je prijetnja nasiljem i drugi postupci koji kod drugih osoba izazivaju osjećaj straha i ugroženosti

---

5 Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, 2003., *Narodne novine*, br. 116.

6 Usp. DERENČINOVIĆ, D., 2004., *Uvod u kriminologiju i socijalnu patologiju s osnovama kaznenog prava*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 37.

7 Usp. BAFTIRI, nav. dj., str. 29-30.

- Instrumentalno nasilje – je samo sredstvo za postizanje određenog cilja (primjerice, terorizam kod kojeg žrtve konkretnog napada, nisu i konačne žrtve)
- Neinstrumentalno nasilje – nasilje je samo sebi svrhom, nasilje je zbog nasilja i nema neku posebnu svrhu
- Motivirano (izazvano) nasilje – je odgovor na neki na neki događaj (npr. ubojstvo druge osobe zbog pretrpljene uvrede)
- Nemotivirano nasilje – je neizazvano nasilje (nasilničko ponašanje radi izživljavanja nad drugima)
- Prividno nemotivirano nasilje – pobuda djelovanja se ispočetka ne vidi, ali ona postoji
- Fizičko nasilje – je nasilje kod kojeg se koristi apsolutna sila
- Verbalno nasilje – nasilje kod kojeg se primjenjuje psihička sila ili neposredna prijetnja.⁸

Djeca koja su rizična na zlostavljanje

U svijetu je oduvijek bilo prisutno nasilje nad djecom, no nekad se je to smatralo normalnim. Roditelji su često zastupali mišljenje da dijete treba tući kako bi bilo dobro, odgovorno, vrijedno, pa se je i često koristila izreka da je »šiba iz raja izašla«. Danas se društvo bori protiv nasilja nad djecom, zagovara se liberalan stav i mišljenje da se sve može postići razgovorom. No neke obitelji se i dalje služe kažnjavanjem. Ponekad bezrazložno fizički zlostavljaju svoju djecu tako da to kadikad završiti teškim tjelesnim ozljedama. Zlostavljaju se djeca svih dobnih skupina, ali najčešće ona u dobi od tri mjeseca do tri godine jer su nemoćna da se brane ili da zatraže pomoć.

Neki autori se slažu kako su djeca s intelektualnim teškoćama u većoj opasnosti od zlostavljanja jer traže posebnu skrb (Schillinger i Schinke, 1984.) te da su u pogledu incesta manje zaštićena od djece bez teškoća u razvoju.⁹

Baftiri¹⁰ kaže da se u literaturi kao »djeca rizična na zlostavljanje« navode:

- Djeca male porođajne težine
- Neželjena djeca (djeca starijih roditelja, djeca iz adolescentne trudnoće, djeca iz izvanbračnih veza...)

---

8 Usp. DERENČINOVIĆ, *nav. dj.*, str. 40-41.

9 Usp. PETERSILIA, *nav. dj.*, str. 669.

10 Usp. BAFTIRI, *nav. dj.*, str. 28.

- Djeca s abdominalnim kolikama i ona koja mnogo plaču
- Djeca kronični bolesnici
- Djeca s kongenitalnim anomalijama ili poremećajima razvoja.

Upravo iz te podjele može se vidjeti da u posljednju skupinu spadaju osobe s intelektualnim teškoćama kojima se ovdje bavimo. Dakle, one spadaju u rizičnu populaciju koja je veoma izložena nasilju. No navedena podjela ujedno upućuje na činjenicu da su djeca s intelektualnim teškoćama ponajprije zlostavljana u vlastitim obiteljima. Umjesto da bar unutar obitelji dobiju zaštitu, njegu i pomoć, ona im je i tamo uskraćena.

Osobe s intelektualnim teškoćama kao žrtve nasilja

Djeca s intelektualnim teškoćama su često osjetljivija na dječje nasilje od zdrave djece. Može se dogoditi da psihički maltretirano dijete nakon tog nasilja zadobije oblike oštećenja mozga.

Verdugo i Bermejo (1997.) te Fuertes (1995.) su dokazali da 75% njihovog uzorka koji su činile osobe s intelektualnim teškoćama izloženo nasilju, pokazujući ozbiljne govorne probleme što im onemogućuje da prijave incidente nasilja.¹¹

Intelektualna teškoća može biti uzrok i posljedica nasilja nad djecom. U literaturi se uglavnom piše o nasilju prema djeci s intelektualnim teškoćama dok malo toga ima o odraslima. To ne znači da nad njima nema nasilja. Oni i u odrasloj dobi ostaju populacija osjetljiva na nasilje, što nije slučaj kod zdrave populacije.

Istraživanja pokazuju kako osobe s intelektualnim teškoćama imaju 4 do 10 puta veće šanse da postanu žrtve nasilja nego osobe bez invaliditeta.¹²

Kao faktore ranjivosti spominje se nekoliko činjenica. Prva je da roditelji ne prihvaćaju svoje dijete takvo kakvo jest, već ga odbacuju. Druga je činjenica da takve obitelji bivaju često izolirane od zajednice. To je veoma loše jer dobivaju malo potpore iz okoline koja bi im mogla pomoći. Parker i Collmer¹³ navode da djeca koja odmah nakon rođenja traže puno brige i pažnje, kasnije su izložena visokom riziku od nasilja.

---

11 Usp. VERDUGO, M. A.; BERMEJO, B. G., 1997., *The Mentally Retarded Person As A Victim Of Maltreatment, Aggression and violent behavior*, 1997., II/2, str. 143-165, ovdje str. 149.

12 Usp. REITER, S.; BRYEN, D. N.; SHACHER, I., 2007., *Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse*, *Journal of Intellectual Disabilities*, 11, str. 371-387., ovdje str. 371.

13 Usp. VERDUGO; BERMEJO, *nav. dj.*, str. 151.

Roditeljska nekompetentnost je još jedan faktor ranjivosti ako su roditelji osobe s intelektualnim teškoćama. 13 od 14 studija, koje su provedene u razdoblju od 1947. do 1978. godine, pokazalo je da je najčešće zanemarivanje djece upravo u takvim obiteljima. Roditelji su, zbog niske razine intelektualnog funkcioniranja koja je onemogućavala brigu za djecu, bili nesposobni za pružanje zaštite i zadovoljavanje dječjih potreba. Roditelji s intelektualnim teškoćama sami su ovisili o drugima koji su ih često zlostavljali.

Furey, Granfield i Karan¹⁴ proveli su petogodišnje istraživanje kojim su pokazali da je manje zlostavljanja u obiteljima, a više u institucijama. To je stoga što je velik broj osoba s intelektualnim teškoćama smješten u institucije, a samo mali broj ostaje u obitelji.

Neka istraživanja¹⁵ također ukazuju na povećani rizik od nasilja za osobe s intelektualnim teškoćama koje borave u instituciji.

Nasilje u ustanovama povezano je s discipliniranjem i zastrašivanjem korisnika. To je dio institucionalne pedagogizacije: ponašanje osoblja poručuje korisnicima, izravno ili neizravno, da su nevrjedni, da trebaju biti što je moguće manje zahtjevni, te da nemaju izbora. Osoblje, koje ima kontrolu (ima ključeve soba, sanitarnih prostorija, nadzor nad privatnošću korisnika, itd.) administrativnoj moći podvrgava i njihova tijela. Takvi načini institucionalne pedagogizacije služe slabljenju samopoštovanja, pobuđuju osjećaj nesigurnosti i manjak osobne neovisnosti. To su upravo obilježja te djece za koju je vrlo vjerojatno da će postati žrtve seksualnog nasilja.¹⁶

Seksualnim zlostavljanjem krši se ljudsko pravo da izrazi svoju seksualnost i pristanak na spolni odnos. Istraživanja su pokazala da je seksualno zlostavljanje osoba s intelektualnim teškoćama znatno češće nego zdravih, ali je manji broj optužbi.¹⁷ Postoji nekoliko razloga da su osobe s intelektualnim teškoćama osjetljivije na seksualno zlostavljanje:

1. Ovisi o drugima da bi im bilo dobro i razvili su duh konformizma. Duga ovisnost o drugima unatoč sposobnosti da budu nezavisni, potiče podložnost i ovisno ponašanje u susretu s odraslima, kočeci adekvatnu zaštitu vlastite intimnosti i suočavanje sa seksualnim iskorištavanjem u okolini.

---

14 Čak u 82% od ukupnog broja slučajeva potvrđeno je iskorištavanje i zanemarivanje: usp. VERDUGO; BERMEJO, *nav. dj.*, str. 151.

15 Usp. PETERSILIA, *nav. dj.*, str. 664-665.

16 Usp. ZAVIRŠEK, *nav. dj.*, str. 11.

17 Usp. VERDUGO; BERMEJO, *nav. dj.*, str. 152.

2. Vjeruju strancima i često su nesposobni raspoznati prikladno od neprikladnog ponašanja, udovoljavajući pritom tuđim zahtjevima.
3. Naučeni su da se slažu i ne suprotstavljaju onima koji brinu o njima.
4. Manjak znanja o seksualnosti i vezama čini ih osjetljivijima na tuđe sugestije. Izolacija i nedostatak socijalnih mogućnosti, zajedno s jačom tendencijom da daju i priznaju osjećaje, povećava stupanj podložnosti seksualnom nasilju.

Počinitelji odabiru osobe s intelektualnim teškoćama za svoje žrtve, jer ih smatraju manje moćnima, osjetljivijima i nesposobnima da ih optuže. Žrtve su češće žene, a počinitelji muškarci. Riddington¹⁸ u studiji »The Disabled Women's Network of Canada« u kojoj je sudjelovalo 245 žena, otkriva kako je 40% žena bilo izloženo nekoj vrsti nasilja, a 12% silovano. Najčešći počinitelji bili su supružnici ili bivši supružnici, stranci, roditelji, njegovatelji te trenutni partneri. Tek manje od polovice žena prijavilo je nasilje što iz straha što zbog ovisnosti o počinitelju.

U studiji sa 87 adolescentica s intelektualnim teškoćama koje su bile seksualno napadnute, a (1994.), Sopsey i Doe (1991.)¹⁹ su otkrili da su počinitelji članovi obitelji ili osobe koje žrtva poznaje. »The Seattle Rape Relief Developmental Disabilities Project« otkrio je da 99% počinitelja čine poznate osobe, članovi obitelji, osoblje koje pruža njegu, susjedi i volonteri. Seksualno zlostavljanje je češće u institucijama. Ono koje se događa doma teško se otkriva. Prijavljuje se samo 20% takvih slučajeva iz straha od posljedica i odvajanja od obitelji.

Powers²⁰ u svom istraživanju na uzorku od 200 žena sa tjelesnim te tjelesnim i intelektualnim teškoćama nalazi kako je 67% žena bilo izloženo fizičkom nasilju, a 53% žena fizičkom i seksualnom nasilju. Ti podaci o izloženosti fizičkom i seksualnom nasilju gotovo su dvostruki u odnosu na žene bez invaliditeta.

Danas je teško ući u trag počiniteljima i otkriti učestalost nasilja među osobama s intelektualnim teškoćama zbog ograničenog broja studija koje se time bave. Ryerson²¹ je istraživanjem dobio podatke koji pokazuju da je samo 20% seksualnog nasilja prijavljeno. Razlog tome je što su žrtve uglavnom nagovorene da to ne kažu nikome.

---

18 Usp. POWERS, L. E.; OSCHWALD, M., *Violence and Abuse Against People with Disabilities: Experiences, Barriers and Prevention Strategies*, str. 2.

19 Prema VERDUGO; BERMEJO, *nav. dj.*, str. 152.

20 Prema POWERS; OSCHWALD, *nav. dj.*, str. 3.

21 Prema VERDUGO; BERMEJO, *nav. dj.*, str. 153.

L. Ahlgrim-Delzell i J. R. Dudley²² (2001.) objavili su longitudinalnu studiju o dokazanim, nedokazanim i lažnim optužbama za nasilje od strane odraslih osoba s intelektualnim teškoćama. Intervjuirano je 1220 osoba s intelektualnim teškoćama iz Sjeverne Karoline koje su bile stranke u procesu suđenja. Optužbe za nasilje klasificirane su prema broju u skupine dokazanih, nedokazanih i lažnih optužbi. U skupini dokazanih optužbi su bili slučajevi u kojima je istraga potvrdila istinitost optužbi. Skupini nedokazanih optužbi nedostajale su informacije potrebne da bi se dokazalo da li je optužba točna ili netočna. Treću skupinu, odnosno skupinu lažnih optužbi činile su neistinite optužbe. U općoj populaciji one variraju od 1 do 8% svih optužbi nasilja, dok među osobama s intelektualnim teškoćama broj nije poznat.

Kategorije određene za optužbe uključivale su:

- Zlostavljanje
- Zanemarivanje
- Loše postupanje
- Iskorištavanje i
- »Ostalo«

Zlostavljanje je bilo podijeljeno u pet kategorija:

- *psihičke uvrede* – je li ih netko psihički povrijedio
- *verbalni napad* – jesu li primili kakve ponižavajuće primjedbe
- *seksualni napad* – jesu li bili prisiljeni na druge seksualne čine osim spolnog općenja
- *silovanje* – prisila na spolni odnos
- *seksualno iskorištavanje općenito* – uključivalo je optužbe, gdje nije bilo dovoljno detalja da ih se klasificira u silovanje ili napad.

Zanemarivanje je uključivalo nepružanje medicinske brige, njege i normalnih životnih uvjeta.

Loše postupanje se odnosilo na strogo i okrutno ponašanje koje nije rezultiralo psihičkom povredom (primjerice, ako su se osobe s intelektualnim teškoćama međusobno tukle).

---

22 Usp. AHLGRIM-DELZELL, L.; DUDLEY, J. R., 2001., Confirmed, unconfirmed and false allegations of abuse made by adults with mental retardation who are members of a class action lawsuit, *Child abuse and neglect*, XXV, str. 1121-1132.

Iskorištavanje je upućivalo da je netko iskoristio žrtvu za osobnu dobit (uključivalo i krađu novaca)

»Ostalo« – tu su spadali pokušaji pljačke, napastovanje i sl.

Rezultati su pokazali da je od 1220 članova longitudinalne studije njih 111 (9,1%) iznijelo optužbe za zlostavljanje, zanemarivanje, loše postupanje ili iskorištavanje. Od toga je bilo:

58 (52,3%) nedokazanih optužbi,
29 (26,1%) lažnih optužbi,
24 (21,6%) dokazanih optužbi.

Od 111 optužbi, njih 55%, iznijele su žene, iako su one u ukupnom uzorku činile tek 35%. Tužitelji su uglavnom bile osobe s lakim intelektualnim teškoćama. Oni su iznosili većinu optužbi za nasilje dok osobe s težim i teškim intelektualnim teškoćama samo nekoliko.

Žrtve koje prebivaju u državnim psihijatrijskim bolnicama ne predstavljaju grupu koja optužuje jer one pripadaju populaciji osoba s teškim intelektualnim teškoćama, a čine 64%.

Osobe koje prijavljuju nasilje većinom su mlade dobi. Nema značajnih razlika s obzirom na entitet, utjecaj mentalnih bolesti ili dužinu vremena provedenog u instituciji, između grupa onih koji su iznosili optužbe i onih koji ih nisu iznosili. No značajne razlike između tih dviju skupina postoje s obzirom na stupanj intelektualnih teškoća. Najviše osoba s lakim intelektualnim teškoćama tvrdi da su bile zlostavljane (njih čak 63, odnosno 57%). Slijede osobe s umjerenim intelektualnim teškoćama (26 ispitanika, odnosno 23%). Na posljednjem mjestu su osobe s teškom intelektualnim teškoćama, ili bolje rečeno samo jedna osoba koja je izjavila da je bila zlostavljana. Velik broj iznesenih optužbi nije dokazan.²³ Wilson i Brewer²⁴ u svom su istraživanju pronašli kako 40% nasilja nad osobama s lakšim intelektualnim teškoćama, te 71% nasilja nad osobama sa težim i teškim intelektualnim teškoćama, nije prijavljeno. Isti autori navode sljedeće razloge neprijavlivanja: radi nerazumijevanja onoga što im se dogodilo ili ovisnosti o počinitelju, te zbog premalo razvijenih komunikacijskih sposobnosti.

---

23 Usp. AHLGRIM-DELZELL; DUDLEY, nav. dj., str. 1126.

24 Navedeno prema NETTELBECK, Ted i WILSON, Carlene, 2002., Personal vulnerability to victimization of people with mental retardation, *Trauma Violence Abuse*, 3, str. 289-306, ovdje str. 291 i 293.

Zakonska zaštita osoba s intelektualnim teškoćama u republici Hrvatskoj

U Hrvatskoj je donesen *Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama* koji se počeo primjenjivati od 1. siječnja 1998. godine, a sadrži temeljna načela za zaštitu duševno bolesnih osoba.²⁵

Četvrti članak, stavak jedan toga zakona kazuje da svaka osoba s duševnim smetnjama ima pravo na zaštitu i unapređenje svoga zdravlja. To je ujedno jedno od temeljnih čovjekovih prava koje bi mu tijekom cijelog života trebalo biti zajamčeno. Stoga je ono u nas regulirano i Ustavom tako da njegova povreda predstavlja kazneno djelo.

Stavak 1. i 2. članka 5. spomenutoga zakona više se dotiču teme nasilja nad osobama s intelektualnim teškoćama, odnosno zaštite od nasilja nad njima. Stavak 1. kaže da se dostojanstvo osoba s duševnim smetnjama mora poštovati i štiti u svim okolnostima. To je isto tako jedno od ljudskih osnovnih prava i svaka osoba ima pravo na poštovanje tog dostojanstva bez obzira na međusobne razlike. I to pravo ima izvorište u Ustavu. No očito je da to mnogi ljudi ne poštuju i bezobzirno ga krše ponižavajući duševno bolesne osobe i smatrajući ih manje vrijednima.

U stavku 2. stoji da osobe s duševnim smetnjama imaju pravo na zaštitu od zlostavljanja i ponižavajućeg postupanja. To je utemeljeno na našem Ustavu, na Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, na UN-ovoj Konvenciji protiv torture i drugog okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja te na Europskoj Konvenciji za prevenciju od torture i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja. To znači da duševno bolesne osobe trebaju biti zaštićene od nehumanih i nečovječnih postupanja uključujući nanošenje intenzivnih fizičkih boli i patnje, te od loših postupanja koja mogu žrtvu dovesti do osjećaja straha, tjeskobe ili manje vrijednosti. Te odredbe ujedno zabranjuju psihijatrima mučenje, mentalno ili fizičko zlostavljanje duševno bolesnih pacijenata, jer će u protivnom biti kazneno gonjeni. Posebno se upozorava na problem spolne zloupotrebe koji je i u Hrvatskoj velik. Povjerenje pacijenata se iskorištava u seksualne svrhe, a pacijenti, s obzirom na svoje ograničene mentalne sposobnosti, često to ne uviđaju. Parlamentarna skupština Vijeća Europe pokušava tome stati na kraj te je donijela izvještaj u kojem govori kako bi sve psihijatrijske bolnice trebale donijeti kodeks ponašanja u kojem

---

25 Usp. *Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama*, 1997., *Narodne novine*, br. 111.

bi se izričito naglasilo da je zabranjena bilo kakva zlouporaba pacijenata u seksualne svrhe. Kaže i da je potrebno pacijentima, pri ulasku bolnicu, dati materijal iz kojeg bi se vidjelo koje je to prihvatljivo, a koje neprihvatljivo ponašanje između bolničkog osoblja i pacijenata.

U zapadnim zemljama je prihvaćeno mišljenje po kojem nisu dopušteni fizički kontakti poput maženja, grljenja, štipanja pacijenata koji nama izgledaju bezopasni i sasvim normalni. Naš neutralan stav prema tim postupcima zato i rezultira njihovom znatnom učestalošću. No, nažalost, mnogi idu i dalje od toga. Tko zna koji se razmjeri moraju dosegnuti da bi se napokon tome stalo na kraj?!

Ciljevi našega istraživanja

Opći cilj: Ispitati koliko su osobe s intelektualnim teškoćama žrtve nasilja

Posebni ciljevi:

1. Ispitati koje vrste nasilja su doživjele osobe s intelektualnim teškoćama
2. Ispitati tko su najčešće počinitelji nasilja nad osobama s intelektualnim teškoćama
3. Ispitati statistički značajne razlike s obzirom na socio – demografska obilježja ispitanika.

Metode Istraživanja

Uzorak ispitanika – namjerni je, jer je populacija bila ciljana. Naime, ispitano je 59 osoba s intelektualnim poteškoćama, a od toga 50 na području grada Zagreba, a 9 u Međimurskoj županiji. Od toga je muških ispitanika bilo 34 (57,6%), a ženskih 25 (42,4%). Od ukupnog broja ispitanika, najveći broj njih je bio u dobi od 31 do 35 godina (njih 15), a zatim u dobi od 26 do 30 godina (13 ispitanika). U dobi od 61 do 65 godina bilo je 2 ispitanika. Među ispitanicima, najveći udio su činile osobe s umjerenim intelektualnim teškoćama (njih 29, odnosno 49%), a zatim osobe s lakim intelektualnim teškoćama (njih 24, odnosno 42%). U malom broju su bile zastupljene osobe s težim intelektualnim teškoćama (5 ispitanika), te samo jedan ispitanik s teškim intelektualnim teškoćama.

Metode prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni pomoću polustrukturiranog upitnika kojeg smo konstruirali za potrebe ovog rada. Konstruiran je upitnik od 16 pitanja koji se odnosio na socio-demografske podatke, vrste nasilja i počinitelje nasilja. Podatke se prikupljalo u direktnom intervjuiranju osoba s invaliditetom te im se nastojalo približiti i pojasniti sadržaj pitanja na njima prilagođen način tako da razumiju što ih se točno pita.

Metode obrade podataka

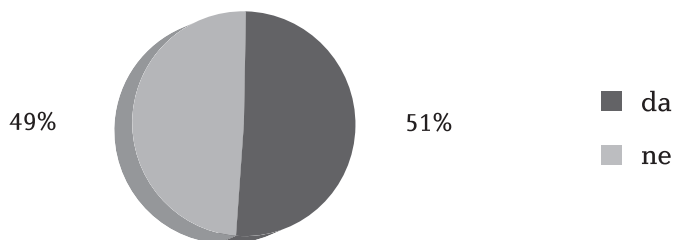
Obrada podataka je obavljena na uzorku od 59 ispitanika. Podaci su obrađivani pomoću SPSS programa kojim su izvršene ove analize i postupci: izračunavanje postotaka i frekvencija. Značajnost razlika je izračunata primjenom hi-kvadrat testa.

Rezultati i diskusija

Osobe s intelektualnim teškoćama i nasilje

Grafikon 1.

Struktura odgovora ispitanika s obzirom na pitanje je li ih ikad netko povrijedio

Od ukupnog broja ispitanika (N=59), njih nešto malo više od pola bilo je povrijeđeno od strane druge osobe (30 ispitanika odnosno 50,8%), a 29 ispitanika (49,2%) odgovorilo je da nisu nikad bili povrijeđeni.

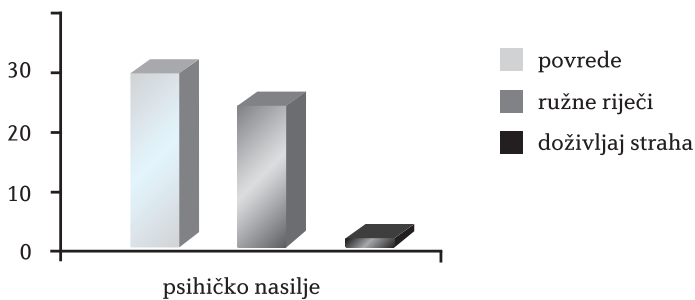
Oblici nasilja kojima su bile izložene osobe s intelektualnim teškoćama:

A) Verbalno nasilje

Grafikon 2.

Struktura ispitanika s obzirom na doživljeno verbalno nasilje

Psihičko nasilje nad osobama s intelektualnim teškoćama

Od ukupnog broja ispitanika, koji su potvrdili da su bili povrijeđeni od strane druge osobe, najveći broj izjasnio se da su bili žrtve verbalnog nasilja. Naime 24 ispitanika (40,7%) izjavilo je da su tijekom života bili povrijeđeni od strane druge osobe tako da im je ta osoba govorila ružne riječi. Kao ružne riječi velik broj ispitanika je naveo pogrdno zezanje, ismijavanje i psovanje.

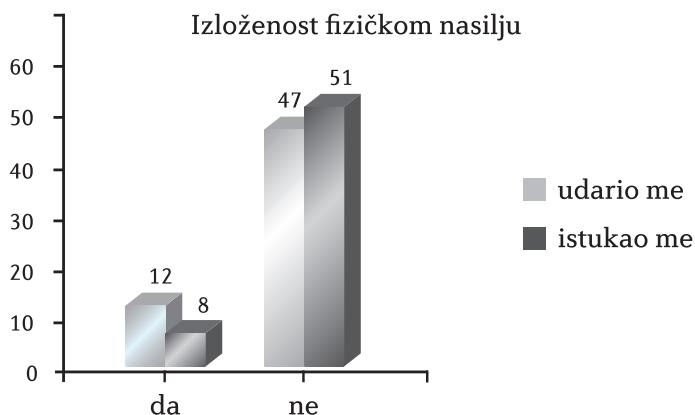
Istraživanje Reiter, Bryen, Shacher (2007.), daje slične rezultate. Naime, ispitanici (studenti sa intelektualnim teškoćama) doživjeli su nasilja u smislu ponižavanja u susjedstvu (76%), 24% u obitelji, dok su psihičko nasilje u obliku socijalnog odbijanja doživjeli 66,7% u obitelji, a 33,3% od prijatelja.²⁶

26 Navedeno prema REITER, S.; BRYEN, D. N.; SHACHER, I., 2007., Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse, *Journal of Intellectual Disabilities*, 11, str. 371-387, ovdje str. 383.

B) Fizičko nasilje

Grafikon 3.

Struktura ispitanika s obzirom na to je li ih ikada netko udario ili istukao

Na temelju grafikona možemo vidjeti da je od ukupnog broja ispitanika njih 12 (20,3%) odgovorilo da ih je netko udario, a 8 (13,6%) da ih je netko istukao.

Ako usporedimo ovaj grafikon sa prijašnjim možemo uočiti već spomenutu činjenicu da je ipak znatno veći broj osoba s intelektualnim teškoćama izložen verbalnom, nego fizičkom nasilju. To možemo protumačiti činjenicom što se za verbalno nasilje najčešće prolazi nekažnjeno, dok bi se za fizičko nasilje mogao pokrenuti sudski postupak. To je vjerojatno i razlog zašto ga počinitelji uglavnom izbjegavaju.

C) Seksualno zlostavljanje

Što se tiče seksualnog zlostavljanja, valja spomenuti da je svih 59 ispitanika odgovorilo da nisu nikad bili izloženi ni jednom njegovom obliku. Nitko nije odgovorio potvrdno na pitanje u kojem ih se pita da li ih je netko dodirivao kad to nisu htjeli, ili prisilio na spolni odnos, ili pak silovao. Teško je ocijeniti je li zaista tako ili su se ispitanici bojali otvoreno govoriti o tome, zbog straha od mogućih posljedica.

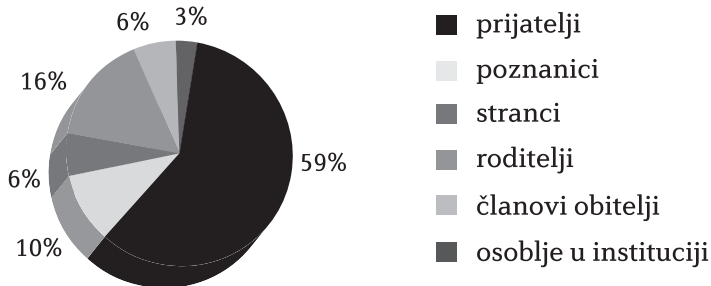
Rezultati stranih istraživanja pokazuju kako osobe s intelektualnim teškoćama imaju značajnije povećan rizik da dožive seksualno nasilje.²⁷ Obzirom na osjetljivost cjelokupne problematike nasilja, posebno seksualnog nasilja, a u svijetlu navedenih istraživanja, potrebno je raditi na

²⁷ Usp. PETERSILIA, *nav. dj.*, str. 664.

dotatnoj edukaciji osobe s intelektualnim teškoćama te im na taj način barem pružiti pravo izbora.

Počinitelji nasilja

Grafikon 4.
Struktura počinitelja nasilja

Kao što prikazuje ovaj grafikon, rezultati upitnika pokazali su da su među počiniteljima najviše zastupljeni prijatelji žrtava nasilja, s čak 59%. Roditelji su identificirani kao počinitelji u 16% slučajeva, poznanici u 10% slučajeva. Najmanji udio čini osoblje u instituciji (3%).

Sobsey (1994.) je ispitivao vezu osoba s intelektualnim teškoćama i počinitelja nasilja na uzorku od 215 slučajeva nasilja te utvrdio kako su u 52% slučajeva počinitelji nasilja bile osobe koje brinu o osobi s intelektualnim teškoćama. Druga istraživanja potvrdila su rezultate ranije navedenih istraživanje gdje je utvrđeno kako su počinitelji, u velikom postotku, osobe koje pružaju određenu skrb osobama s intelektualnim teškoćama, članovi obitelji i vršnjaci.²⁸

Osjećaji ispitanika nakon provođenja nasilja nad njima

Na pitanje kako se je žrtva osjećala nakon što je bila izložena nekom obliku nasilja nije teško dati odgovor, a nije ga ni teško pretpostaviti. Normalna je reakcija da se takva osoba nakon izlaganja nasilju osjećala povrijeđeno i tužno, da nije bila sretna i zadovoljna. Zato su se i odgovori ispitanika mogli očekivati. Njih 19 je odgovorilo da su nakon toga bili tužni, a 7 ispitanika odgovorilo je da su bili veoma nesretni te da su plakali. Manji broj izjasnio se da su se osjećali loše, povrijeđeno i razočarano.

²⁸ Usp. PETERSILIA, *nav. dj.*, str. 664.

Zabrinjava dobiveni podatak koji pokazuje da velik broj ispitanika nikome nije rekao da su bili zlostavljani. Naime, 10 ispitanika nije ni s kim razgovaralo o tome što se dogodilo i kako su se osjećali, već su to zadržali za sebe. 20 ispitanika je to ispričalo nekome i to u najvećem broju slučajeva roditeljima (9 njih), a nešto manje odgojiteljici, učiteljici i osoblju. Upravo zato što osobe s intelektualnim teškoćama u velikom broju slučajeva ne žele govoriti o nasilju koje se provodi nad njima, teško je i doznati koliki je stvaran broj žrtava, a još je teže stati na kraj počiniteljima.

Neka strana iskustva su malo drugačija. Istraživanje Reiter, Bryen, Shachar (2007.), koje je obuhvatilo 100 studenata (50 studenata sa intelektualnim teškoćama te 50 bez teškoća) pokazuje kako je 65,2% studenata sa intelektualnim teškoćama, o doživljenom fizičkom nasilju, razgovaralo sa svojim obiteljima, te 34,8% sa stručnjakom dok nitko od njih nije razgovarao sa vršnjacima. U istom istraživanju, vezano uz doživljeno seksualno nasilje, 66,7% studenata sa intelektualnim teškoćama razgovaralo je sa obiteljima, a 33,3% sa stručnjakom.²⁹

Analiza statistički značajnih razlika primjenom χ^2 - testa

Tablica 1.
Statistički značajne razlike. Rezultati hi-kvadrat testa s obzirom na stupanj intelektualnih teškoća

Obilježje ispitanika	Vrsta nasilja i počinitelji nasilja	χ^2	df	p
spol	-	-	-	-
dob	<i>Psihičko nasilje:</i>	22,29	6	0,01
	Vrijeđanje	12,78	6	0,04
	Ružne riječi	-	-	-
	Fizičko nasilje	-	-	-
Stupanj intelektualnih teškoća	<i>Psihičko nasilje:</i>	11,57	3	0,09
	Vrijeđanje	8,36	3	0,03
	Ružne riječi	7,85	3	0,04
	<i>Fizičko nasilje:</i>	13,49	3	0,004
	Udarao me			
Istukao me				

29 Navedeno prema REITER, S.; BRYEN, D. N.; SHACHER, I., nav. dj., str. 383.

Primjenom χ^2 - testa analizirane su razlike u razmišljanjima ispitanika te se došlo do rezultata da se ispitanici značajno ne razlikuju s obzirom na obilježje spola niti kad je u pitanju vrsta nasilja niti počinitelj nasilja. Kod počinitelja nasilja nema statistički značajnih razlika niti glede drugih obilježja. Nađene su statistički značajne razlike kod obilježja dobi i to samo kad je riječ o psihičkom nasilju: vrijeđanja i upućivanja ružnih riječi. Osobe mlađe životne dobi (do 30 godina) izražavaju to mnogo češće od drugih ispitanika. Obilježje stupnja intelektualne poteškoće pokazalo se najznačajnijom komponentom kad je u pitanju vrsta nasilja. Značajno je za sve oblike i psihičkog i fizičkog nasilja. Tako su osobe s lakim intelektualnim teškoćama puno češće žrtve ovih oblika nasilja nego osobe s težim intelektualnim oštećenjima.

Plaute (2005.) navodi da su faktori rizika nasilja nad osobama različitih vrsta invaliditeta, prema podacima prikupljenim u Austriji, ovisni o vrsti invaliditeta. Najčešće su to osobe s motoričkim oštećenjima, odnosno osobe koje vidno trebaju određena pomagala i prepoznatljive su: 42%. Od toga je bilo 11% slijepih osoba ili gotovo slijepih, a 20,4% su osobe s mentalnom retardacijom. Od toga 27,6% su osobe smještene u instituciji, a 8,2% koje žive izvan institucije. Plaute tvrdi da spol ne igra značajnu ulogu i da su podjednako zastupljene osobe oba spola u svim oblicima nasilja.³⁰ Već spomenuta studija o rezultatima istraživanja provedenim u Sjevernoj Karolini nad osobama s intelektualnim teškoćama zapravo daje odgovore i na naše istraživanje koje je provedeno na prigodnom uzorku i objašnjava dobivene rezultate.³¹ Studija upućuje da od 1220 članova longitudinalne studije i od 111 optužbi, njih 55% iznijele su žene iako su one u ukupnom uzorku činile tek 35%. Tužitelji su uglavnom bile osobe s lakim intelektualnim teškoćama. Oni su iznosili većinu optužbi za nasilje dok osobe s težim i teškim intelektualnim teškoćama samo nekoliko. Osobe koje prijavljuju nasilje su većinom mlađe dobi. No značajne razlike između tih dviju skupina postoje s obzirom na stupanj intelektualnih teškoća. Najviše osoba s lakim intelektualnim teškoćama tvrdi da su bile zlostavljane (njih čak 63, odnosno 57%). Nakon njih slijede osobe s umjerenim intelektualnim teškoćama (26 ispitanika, odnosno 23%). Na posljednjem mjestu su osobe s teškom intelektualnim teškoćama, odnosno jedna osoba koja je izjavila da je bila zlostavljana. Naši rezultati upravo upućuju na identičnu situaciju, odnosno da su mlađe osobe češće izložene nasilju ili o njemu češće izjavljuju, te da su osobe s lakim intelektualnim teškoćama češće žrtve nasilja.

---

30 Usp. PLAUTE, W., 2005., Gewalt gegen Menschen mit Behinderung, u: *Gewalt in der Familie*, Bundesministerium für soziale Sicherheit und Generationen, str. 348-372.

31 Usp. AHLGRIM-DELZELL; DUDLEY, nav. dj.

Zaključak

Ovim istraživanjem dobiveni podaci ukazali su na učestalost nasilja nad osobama s intelektualnim teškoćama. Ispitanici su izloženi nasilju još od malih nogu – u vrtiću, u školi, na ulici, u obitelji i u institucijama. Često se događa da se osobe s intelektualnim teškoćama i međusobno svađaju. Najčešće je verbalno nasilje, iako dolazi i do fizičkog nasilja. Nasilje je svuda, a osobe s intelektualnim teškoćama imaju povećan rizik da budu žrtve. Zabrinjava podatak koji pokazuje da 1/3 ispitanika nikad nikome nije rekla da su bili zlostavljani već šute. Njihov strah da će im biti gore ako to nekome reknu sasvim je opravdan, no s druge strane, zbog toga se teško otkrivaju počinitelji i ne može ih se spriječiti u daljnjem zlostavljanju. Pokazalo se da su najčešći počinitelji prijatelji koji su svjesni dokle mogu ići jer dobro poznaju osobu nad kojom vrše nasilje. Istraživanje je također pokazalo da su dob i stupanj intelektualnih teškoća statistički značajni kad je u pitanju vrsta nasilja. Češće žrtve nasilja su osobe mlađe dobi i one s lakšim oblicima intelektualnih teškoća. Potrebno je ove rezultate uzeti sa zadržkom zbog malog broja ispitanika u uzorku i uputiti na potrebu daljnjeg istraživanja ove problematike na reprezentativnijem uzorku, tim više jer su oskudna ili gotovo ne postoje istraživanja vezana uz nasilje osoba s invaliditetom kod nas.

Društvo je danas previše zaokupljeno manje bitnim stvarima, dok se zaobilaze teme od presudnog utjecaja na život i integritet osobe s invaliditetom. Problem nasilja osjetljiva je, te vrlo kompleksna i heterogena tematika. Osobe s intelektualnim teškoćama razlikuju se kako po stupnju teškoća tako i po specifičnim uvjetima života. Ovisnost osoba s intelektualnim teškoćama o pomoći drugih ljudi, roditelja, članova obitelji, stručnjaka u instituciji može biti rizični faktor za pojavu nasilja. Također, stavovi društva i lokalne zajednice u kojoj osoba s intelektualnim teškoćama živi, mogu itekako negativno djelovati na njihovu dobrobit. Sve dok se invaliditet (bez obzira na vrstu) promatra kao nešto manje vrijedno, osobe s invaliditetom i dalje će biti žrtve nasilja.

Nedavna strana istraživanja pokazuju kako žene s intelektualnim teškoćama itekako prepoznaju nasilje i zlostavljanje te im je to, za 92% ispitanika najvažnije, a za 85% ispitanika vrlo važan segment života i rada. Kakva je situacija u Hrvatskoj, nažalost nemamo podataka. Stoga je nužno i nadalje provoditi istraživanja vezana uz pojavu nasilja nad osobama s intelektualnim teškoćama obzirom da takvih istraživanja ima vrlo malo. Nasilje je danas zaista velik problem i treba mu stati na kraj, a to možemo jedino pravodobnom i sveobuhvatnom edukacijom osoba s intelektualnim teškoćama te osiguranom mrežom sustava potpore. Osobe s intelektualnim

teškoćama rijetko djeluju asertivno i u smislu prava na izbor. Upravo stoga smatramo da je potrebno edukaciju osoba s intelektualnim teškoćama usmjeriti upoznavanju vlastitih ljudskih i civilnih prava, edukaciji u području učenja aktivnih komunikacijskih strategija. Također smatramo da prevencija kroz edukaciju može biti zaštitni faktor u pojavi nasilja nad osobama s intelektualnim teškoćama te da naponi stručnjaka i društva u cjelini trebaju biti usmjereni tome cilju (kako kroz navedene aktivnosti tako i kroz zakonsku regulativu i adekvatne pravne mjere protiv počinitelja nasilja).

Literatura

- AHLGRIM-DELZELL, L.; DUDLEY, J. R., 2001., Confirmed, unconfirmed and false allegations of abuse made by adults with mental retardation who are members of a class action lawsuit, *Child abuse and neglect*, XXV, str. 1121-1132; www.sciencedirect.com/science?_ob=MImg&_imagekey=B6V7N_43X1JSK-9-1/_cdi=5847&_user=47771 (posjećeno: 30. studenog 2008.).
- BAFTIRI, Đ., 1999., Zlostavljanje i zanemarivanje djece, *Naš prijatelj*, XXVI, 3/4, str. 26.
- DERENČINOVIĆ, D., 2004., *Uvod u kriminologiju i socijalnu patologiju s osnovama kaznenog prava*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Petersilia, J. R., 2001., Crime Victims With Developmental Disabilities: A Review Essay, *Criminal Justice and Behavior*, 28, str. 655-694.
- PLAUTE, W., 2005., Gewalt gegen Menschen mit Behinderung. In: *Gewalt in der Familie*, Bundesministerium fuer soziale Sicherheit und Generationen, str. 348-372.
- POWERS, L. E.; OSCHWALD, M., Violence and abuse against people with disabilities: experiences, barriers and prevention strategies; www.directcareclearinghouse.org/download/AbuseandViolenceBrief%203-7-04.pdf (posjećeno: 30. studenog 2008.).
- REITER, S.; BRYEN, D. N.; SHACHER, I., 2007., Adolescents with intellectual disabilities as victims of abuse, *Journal of Intellectual Disabilities*, 11, str. 371-387.
- VERDUGO, M. A.; BERMEJO, B. G., 1997., The Mentally Retarded Person As A Victim Of Maltreatment, *Aggression and violent behavior*, 1997., II/2, str. 143-165; www.sciencedirect.com/science?_ob=MImg&_imagekey=B6VH73SX25YV_3_3R_cdi=6059&_user=47771 (posjećeno: 30. studenog 2008.).
- World report on violence and health: summary; http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf (posjećeno: 30. studenog 2008.).
- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, 2003., *Narodne novine*, br. 116.
- ZAVIRŠEK, D., 2003., Preživljavajući etničnost i invaliditet: Djeca pripadnici manjina u sustavu socijalne skrbi, *Ljetopis socijalnog rada*, 2.

Summary

Violence on people with intellectual disabilities

This article examines violence on people with intellectual disabilities. Since this problematic issue is almost unknown in Croatian literature circles, the article's introduction gives us an insight into foreign research that deals with various forms of violence towards people with intellectual disabilities as well as lawful entries of violence towards the latter. The goal of this paper was to determine the level of violence targeted towards people with intellectual disabilities, what type of violence they experience the most and who are the most frequent perpetrators of such violence. The research was conducted via a semi-structured questionnaire made especially for this investigation; a total of 59 people were interviewed throughout Zagreb and the Medimurje region.

The results showed that mental violence was most frequent, physical violence over people with intellectual disabilities followed, whilst there were no victims of sexual violence. The most frequent perpetrators were friends and parents. One third of the examinees had never discussed the violence. The characteristics of the respective examinees were quite different when considering factors such as age and level of disability.

These findings follow the already existing research of violence on people with intellectual disabilities with limitations connected to the appropriate sample, and they refer to a more systematic dealing of this problem.

Key words: people with intellectual disabilities, types of violence, perpetrators of violence